

عنوان نشست: نقد زبان قانون در نظام قانون‌گذاری ایران

واحد برگزار کننده نشست:	دانشکده حقوق و علوم سیاسی
مسئول نشست:	دکتر حسن وکیلان (عضو هیأت علمی دانشگاه علامه طباطبائی)
تاریخ برگزاری نشست:	۱۴۰۱/۰۲/۲۹
اعضای هیأت علمی:	دکتر روح‌الدین کرد علیوند (عضو هیأت علمی دانشگاه تربیت مدرس)، دکتر مسعود دهقان (عضو هیأت علمی دانشگاه کردستان)
نمایندگان دستگاه‌های اجرایی مرتبط:	دکتر علی محمد فلاح‌زاده (دبیر کمیسیون امور عمومی هیأت دولت)
مسأله محوری نشست:	کاستی‌های زبان قانون و آسیب‌هایی که از رهگذر این کاستی‌ها به ناکارآمدی نظام تقنین در ایران وارد شده است.
سازمان‌های هدف توصیه سیاستی:	قوه قضائیه، دولت، مجلس شورای اسلامی، وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، وزارت امور اقتصادی و دارایی، وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، وزارت راه و شهرسازی.

چکیده مباحث طرح‌شده:

توضیح دقیق اهداف نشست همراه با ذکر چالش‌ها و مشکلات پیش رو و خلاصه دیدگاه‌های مطرح در این باره:

در این نشست ابتدا به اهمیت زبان قانون در دستیابی به اهداف سیاستی حکومت اشاره شد. همچنین بیان شد که در حوزه قانون‌گذاری زبان تنهاترین و مهم‌ترین ابراز انتقال پیام قانون‌گذار به مخاطبان قانون است. هر نوع اختلال در این فرایند می‌تواند اهداف سیاستی و تقنینی را با چالش و ناکامی روبه‌رو کند. ایرادتی مانند ابهام، پیچیدگی، ابهام، اختصار بیش از حد، اطناب و زیاده‌گویی بیش از حد، استفاده از زبان فنی که برای عامه مردم غیرقابل درک است، بی‌توجهی به معانی مختلفی که از کلمات و جملات قانون برداشت می‌شود و نظایر این‌ها از مهم‌ترین چالش‌های زبان قانون در همه نظام‌های قانون‌گذاری از جمله نظام قانون‌گذاری ایران تلقی شد. علاوه بر این‌ها نحوه به کارگیری ابزارهای تقنینی به‌ویژه لایحه در فرایند قانون‌گذاری از جمله نقایص مهم این نظام نام برده شد. یکی از نقایص مهم لایحه

نویسی در ایران فقدان آموزش حرفه‌ای قانون‌نویسی و آماتور بودن کسانی است که متن پیش‌نویس قوانین و مقررات را در دولت یا مجلس تهیه می‌کنند. این افراد اغلب کم‌ترین اطلاعی از فنون و روش‌های نگارش متون قوانین و مقررات ندارند و بیشتر به اتکای تجربیات گذشته این متون را تهیه می‌کنند. همچنین هیچ نوع دوره‌های آموزشی برای این قبل افراد تدارک دیده نشده و آموزش و یادگیری در این زمینه بیشتر امری تصادفی و نامدون است. از سوی دیگر چارچوب‌های نگارش متون تقنینی در دستگاه‌ها نیز نامعین است؛ گاه دستگاه‌ها خواسته‌های متعدد و نامتجانس خود را در ضمن یک متن واحد مطرح می‌کنند. این امر باعث تشتت و عدم انسجام متون تقنینی شده است. همچنین عدم به‌کارگیری متخصصان زبان‌شناسی در مرحله تدوین و نگارش قانون سبب شده است نویسندگان از کنار ظرایف و پیچیدگی‌های زبان قانون به سادگی عبور کنند و همین امر موجب مشکلات بعدی در مرحله اجرا و تفسیر قانون خواهد شد.

توصیه‌های سیاستی:

- ۱- نخستین توصیه سیاستی حاصل این نشست عبارت است از شناسایی قانون‌نویسی به‌عنوان یک امر حرفه‌ای و تخصصی است. لازم است اهمیت تبدیل سیاست‌ها در قالب قانون از طریق کاربرد زبان صحیح برای کلیه کسانی که دست‌اندرکار تهیه و تدوین متون قوانین و مقررات هستند تبیین شود.
- ۲- شناسایی حق بر زبان ساده در نظام قانون‌گذاری ایران است. این حق شامل نگارش متون و قوانین و مقررات به نحوی است که شهروندان بتوانند حتی بدون کمک از متخصصان، وکلا و کارشناسان حقوقی به معنای قوانین و مقررات پی ببرند. به این منظور لازم است نویسندگان و تهیه‌کنندگان متون قوانین و مقررات تا جایی که ممکن است از به‌کار بردن کلمات و عباراتی که به نحو متعارف از شهروندان انتظار نمی‌رود که از متن آن‌ها آگاهی پیدا کنند، پرهیز کنند. همچنین لازم است نقایص زبانی از قبیل ابهام، ایهام، کلی‌گویی، پیچیده‌نویسی در نگارش متون قوانین و مقررات پرهیز شود. برای دستیابی به

این مقصود لازم است اولاً متونی و منابع آموزشی به این منظور تدوین و تهیه شود و در گام بعدی با آموزش منسجم نویسندگان قانون حرفه‌ای تربیت شوند. این امر باید به‌عنوان یکی از وظایف دولت و مجلس با همکاری دانشگاه‌ها و مراکز آموزشی مربوطه تلقی شود. همچنین تأسیس رشته‌ای در این حوزه‌ها باید در دستور کار نظام آموزش عالی قرار گیرد.

۳- به‌منظور دستیابی به هدف ارتباط مؤثر متون قوانین و مقررات با مخاطبان خود لازم است علاوه بر انتشار متن اصلی قوانین و مقررات، به‌عنوان گام تکمیلی متون ساده‌سازی شده و تبیینی نیز تهیه و از طریق مجاری رسمی مانند وب‌سایت‌های دولت، مجلس و دستگاه‌های اجرایی به اطلاع عموم مردم به‌ویژه جمعیت هدف رسانده شود. کشورهای پیش رو که دارای نظام‌های قانون‌گذاری پیشرفته هستند مانند فرانسه و پرتغال در این زمینه تجربیات موفق دارند.

۴- از آنجا که مخاطبان قانون متنوع هستند بنابراین به‌کارگیری یک زبان واحد برای قانون‌گذاری امری ناممکن و ممتنع به نظر می‌رسد. به این منظور لازم است از نظریه زبان چند لایه برای نگارش متن قوانین و مقررات استفاده شود به این معنا که ابتدا یک ارزیابی دقیق از جامعه هدف قانون‌گذاری ترسیم شود و سپس به فراخور فراوانی جمعیتی که از قانون یا مقرره مورد نظر استفاده می‌کنند از زبان ساده یا فنی و پیچیده استفاده شود.

۵- با توجه به اینکه در ایران نظام عدم تمرکز در نگارش متن قوانین و مقررات حاکم است، لازم است نوعی تمرکز در نظام نگارش قوانین و مقررات ایجاد شود. منظور از تمرکز در نظام نگارش متن قوانین و مقررات یعنی استفاده از نویسندگان حرفه‌ای و آموزش‌دیده در این حوزه در سطح کمیسیون‌های دولت و اداره قوانین مجلس شورای اسلامی است. این نویسندگان حرفه‌ای باید بر اساس دستورالعمل مشخصی که از پیش تهیه می‌شود، متن قوانین و مقررات را تهیه کنند. این امر می‌تواند مانع بروز تشتت و از هم گسیختگی زبانی متن قوانین و مقررات شود. بهترین نهاد برای اعمال و اجرای توصیه یاد شده دفتر هیأت دولت یا معاونت قوانین مجلس شورای اسلامی تشخیص داده

فصل دوم : توصیه‌های سیاستی نشست‌ها به تفکیک ... ۱۵۰

می‌شود. لازم است این تذکر مهم داده شود که هر نوع موازی کاری در این حوزه قطعاً مانع جدی در دستیابی به بهبود وضعیت زبان قانون در نظام قانون‌گذاری ایران است.

۶- استفاده از زبان شناسان توانمند که با زبانی‌شناسی حقوقی آشنایی کافی داشته باشند برای تحلیل نوع زبان صحیح برای انتقال مقصود قانون‌گذار در مرحله تهیه متن قوانین و مقررات به تأکید توصیه می‌شود. تحلیل مداوم و مکرر متون تقنینی می‌تواند در آسیب‌شناسی مداوم این متون و رفع نقایص زبانی قانون در نظام قانون‌گذاری ایران کمک شایانی خواهد کرد.